

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Filozofie pro děti v MŠ Větrná

Vedoucí práce: Mgr. Daniel D. Novotný, Ph.D.

Autor práce: Jitka Hořejší

Studijní obor: Pedagogika volného času, kombinovaná forma

Ročník: 3

2018

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s par. 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací. Theses.cz provozovanou Národním registrem kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 27. 3. 2018

Jitka Hořejší

Poděkování:

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Danielu D. Novotnému, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, připomínky, cenné rady a metodické vedení práce. Zároveň mu také děkuji za jeho trpělivost, ochotu a odborné názory. Mé poděkování patří také vedení Mateřské školy Větrná a pedagogům ze třídy „U Hvězdiček“, kteří mi umožnili uskutečnit program Filozofie pro děti v praxi. Nesmím však zapomenout poděkovat především kamarádům - dětem z Mateřské školy Větrná, protože bez nich, bych tuto práci nemohla zrealizovat.

Obsah

Úvod	5
1. Filosofie v historii.....	8
2. Filozofie pro děti.....	10
2.1. Mathew Lipman.....	11
2.2. Oscar Brenifier	12
2.3. Michel Saseville	13
2.4. Filozofický dialog.....	14
2.5. Filozofické příběhy.....	15
2.6. Role pedagoga FPD.....	16
3. Dítě	17
3.1. Charakteristika.....	17
3.2. Sociální vývoj.....	17
3.3. Hra	18
3.4. Tělesný a pohybový vývoj.....	19
3.5. Psychika.....	19
3.6. Emoce	20
4. Předškolní vzdělávání.....	22
4.1. Mateřská škola.....	22
4.2. Úkoly předškolního vzdělávání	22
4.3. Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce.....	23
4.4. Cíle předškolního vzdělávání	24
4.5. RVP PV jako prostor a výzva k prosociálním činnostem	24
5. Mateřská škola Větrná v Českých Budějovicích	27
5.1. Identifikační údaje	27
5.2. Charakteristika školy	28
5.3. Třídní vzdělávací plán ve třídě „Hvězdiček“	28
6. Filozofie pro děti v MŠ Větrná	29
6.1. FPD v praxi.....	29
6.2. Příprava FPD	30
6.3. Realizace FPD	31
Závěr.....	37
Literatura	42
Příloha	44

Úvod

Dialog je podle mého názoru přirozenou součástí života dítěte, ve věku od tří let. Dítě se svých nejbližších neustále ptá, zjišťuje, hledá odpovědi a vstřebává nové informace. Denně položí mnoho otázek, týkajících se věcí, které ho obklopují, a na nás dospělých je nejen na všechny tyto otázky zodpovědět, ale také naučit dítě o věcech a informacích přemýšlet.

Proto, když jsem se poprvé setkala s výukou Filozofie pro děti (dále FPD) na Teologické fakultě, byla jsem nadšená. FPD je pedagogický přístup, jehož cílem je rozvoj myšlení a správné komunikace, společného dialogu a hledání odpovědí na „klíčové“ otázky, nejen u dětí. Jako matka dvou dětí si procházím obdobím, kdy jsem denně pod palbou otázek a odpovědí. FPD vidím jako metodu, která mi tuto „palbu“ umožňuje zvládat a přitom mi svou koncepcí pomáhá rozvíjet schopnost naslouchat, pokládat vhodně otázky k rozvoji myšlenky, kultivovaně nesouhlasit a zbavit se vlastní nejistoty při společném dialogu. I jako budoucí pedagog bych tuto zkušenost ráda použila při své práci s dětmi předškolního věku. Proto jsem se rozhodla aplikovat metodu FPD v MŠ Větrná a výsledky svých zkušeností reflektovat v této práci. Zním toto prostředí, protože ho navštěvoval syn a v rámci povinné pedagogické praxe jsem s dětmi již pracovala.

Na jedné straně děti učíme doma i v předškolních zařízeních, jak se správně chovat, mluvit. Na straně druhé mají většinou v mateřské škole velmi malý prostor na to, aby vyjádřily svůj názor ve skupině, naučily naslouchat druhým, vést dialog, nesouhlasit, nebo naopak souhlasit. Dále také podpořit svého spolužáka a zároveň se naučit klást otázky a zamyslet se nad odpověďmi. FDP vytváří příležitost k rozvoji schopností klást důležité otázky, přispívající k jejich duševnímu rozvoji a psychickému zrání.

Cílem mé práce bylo získat zkušenosti s aplikací programu FPD na děti předškolního věku v Mateřské škole Větrná. Zároveň programem FPD vhodně navázat na třídní vzdělávací plán a u zúčastněných dětí zjistit posun v jejich názorovém vyjádření, myšlenkových dovednostech a získání sebevědomí ve společném dialogu. Zároveň jsem chtěla dokázat, že v předškolním vzdělávání je prostor i čas na využití programu FPD a děti by se měly již v předškolním věku učit vyjádřit se, obhájit svůj názor, nesouhlasit s názorem druhých a argumentovat.

Třídní vzdělávací plán třídy „U Hvězdiček“, jsem dostala k dispozici od třídního pedagoga. Skupinu dětí (5 – 11 dětí), ve věku 5 – 7 let jsem v rámci integrovaného výukového bloku „Rodina + kamarádi“ seznámila s programem FPD, zvoleným filozofickým příběhem a pravidly společného dialogu, který včetně hry trval cca 50 – 60 minut. V tomto časovém rozpětí jsem si se zvolenou skupinou dětí měla možnost ověřit, zda aplikace FPD přinese výsledky v oblasti vývoje řeči a komunikace, rozvoje představitosti, myšlenkové dovednosti a představitosti. Zároveň jsem chtěla děti podpořit ve vývoji jejich vlastních názorů, aby se nebály vyjádřit svou myšlenku, naslouchaly ostatním ve skupině, obhájily svůj názor a respektovaly názor ostatních. Také se vzájemně nepřekřikovaly, rozvíjely svou slovní zásobu a zamyslely se nad významem věcí, které je obklopují.

Má práce je rozdělena do šesti hlavních kapitol, které mají několik podkapitol. V první a druhé kapitole se práce zaměřuje nejdříve na filozofii, její vznik a historii. Následně přibližuje a vysvětluje cíle a pojetí programu FPD, její zakladatele, stoupence a lektory, včetně rozdělení a chápání samotného programu, filozofických příběhů a dialogů.

Ve třetí kapitole se práce zaměřuje na vývoj dítěte, ve věku 5 – 7 let, a to po stránce tělesné, psychické, emoční a herní vyspělosti, hlavně z toho důvodu, že cílová skupina dětí, se kterými společně filozofujeme, je v tomto věku.

V následující čtvrté kapitole se věnuji předškolnímu vzdělávání, jejím požadavkům, pravidlům a cílům uvedených v dokumentech MŠMT, jako jsou Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) a Školní vzdělávací program, které jsou závazná jak pro pedagogy, tak i pro děti umístěné v předškolních zařízeních.

Pátá kapitola bakalářské práce představuje předškolní zařízení, kde jsem pracovala s dětmi v rámci programu FPD. Uvádím zde také charakteristiku školy se svým cílovým zaměřením, identifikační údaje a informace k třídnímu vzdělávacímu plánu vybrané třídy, složené hlavně z dětí předškolního věku. Třídní vzdělávací plán uvádím jako přílohu práce.

V poslední, šesté kapitole práce, se věnuji FPD v praxi, přípravě filozofického dialogu a popisuji zde samotná setkání s dětmi v mateřské škole, jejich průběh a své osobní zhodnocení uskutečněných setkání.

Závěrem bakalářské práce shrnuji a hodnotím aplikaci programu FPD ve vybrané mateřské škole. Zároveň komentuji a hodnotím své cíle, způsob a úspěšnost jejich zrealizování.

1. Filosofie v historii

„Filosofické myšlenky mohou mít dnes ve světě vliv jen tehdy, když zapůsobí na většinu jednotlivců.“¹
Karl Jaspers

Zní to možná podivně, ale jednou z nejsložitějších filosofických otázek je otázka, co je vůbec filosofie. Vlastní název se skládá se ze dvou řeckých slov „filein“, co v překladu znamená milovat a „sofie“ co je moudrost, tudíž znamená „lásku k moudrosti“.² Vychází z každodenního světa, ptá se po důvodech, podmínkách a předpokladech, které nejsou empirické, předem dané a vysvětluje empirické neempirickým.

„Původem filozofie v historii jako zdroje podnětů je údiv, úžas. Od hvězd ke zrodu vesmíru, přičemž divit se znamená směřovat k poznání a uvědomovat si svoji nevědomost. Dalším podnětem je pochybování, kritické zkoumání otázek a odpovědí. Kdy tato pochybnost v nás vyvolává kritické přezkoumání veškerého poznání. Ve filozofii nelze přijímat něco jako dané a nezpochybnitelné. Dále, nejistota, v které si člověk uvědomujeme jak je svět proměnlivý, plný prchajících okamžiků a stává se tak dalším zdrojem filosofických úvah. Poznáváme-li předměty ve světě, nemyslíme na sebe.“³

Filozofii můžeme vnímat jako pokus člověka vyřešit svým myšlením hádanku vlastní existence – okolního vnějšího světa i vlastního nitra – je starší než všechna psaná svědectví, jež o tom máme. Když tohoto pojmu použil (patrně) poprvé v evropské tradici slavný starořecký myslitel Pýthagorás ze Samu, chtěl jím vymezit určitý typ vztahu člověka ke světu. Hodlá-li, kdokoli zaujmou filosofický postoj je zapotřebí, aby vyšel z předpokladu, že není vlastníkem pravdy a že jeho vidění pravdy je vždy dílčí, jednostranné, subjektivní, nicméně že jeho duše je prodchnuta touhou vydat se po složité cestě hledání pravdy jako „okrývání skrytého“.⁴

Filozofie v době svého vzniku zahrnovala veškeré vědění a později se z ní vyčleňovaly jednotlivé vědní obory.

¹ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 7. Vydí: Karmelitánské, 2000.

² NESVADBA, P. *Filozofie a etika*. 2. Plzeň: A. Čeněk, 2006.

³ ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 2. Praha: Portál, 2012.

⁴ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 7. Vydí: Karmelitánské, 2000.

V tom se filozofie odlišuje od všech takzvaných speciálních věd. Zatímco speciální věda si svůj předmět a svou metodu sama neurčuje, filozofie si musí dát jak předmět, tak metodu sama. Jen tak je bez předpokladů a "první vědou". Tedy metoda nemůže být filozofií naroubovaná "zvenčí", třeba z jiných věd, nýbrž metoda filozofování musí vyplynout ze samotného filozofického tázání.⁵

Přísně systematické rozdělení filozofie by samo bylo filozofickým problémem a předpokládalo by systém filozofie. V rámci teoretické filozofie je to např. ontologie (nauka o jsoucnu), přírodní filozofie, antropologie, teorie poznání, hermeneutická filozofie (teorie porozumění). V praktické filozofii hovoříme hlavně o etice a poietice (estetika, filozofie techniky, tvořivá činnost).⁶

Přes rozmanitost filozofií, množství stoupců existuje pouze jediná filozofie. Dějiny přinesly množství hledisek a syntéz filozofické problematiky, jimiž se rozvíjelo diferencované vědomí problémů.

Dle A. Anzenbachera jsme již všichni filozofovali, jako děti. Třebaže toto stanovisko není všeobecně přijímáno, FDP přináší bohaté doklady o filosofických schopnostech dětí a možnosti jeho rozvoje. Filozofie pro nás není v podstatě ničím novým, protože začíná otázkami, které vyvstávají, když důvěrně známý každodenní svět náhle ztratí svou samozřejmost a stane se problémem. Filozofické otázky mají tradici. V této tradici se vytvořilo, pokud jde o tyto otázky, určité vědomí problému, které udává našemu vlastnímu filozofování míru, standard. I když je každý odsouzen k filozofování a je k němu kompetentní, toto vědomí problémů ukazuje, že filozofie se může rozvíjet na různých úrovních. Filozofovat lze lépe či hůře, diferencovaně nebo nediferencovaně. Filozofování se lze ve zcela určitém smyslu naučit, avšak je to možné pouze tak, že se člověk zúčastní dialogu, který vedli filozofující lidé od počátků naší kultury. Odcizenou podobu filozofie je nutno probudit k životu tím, že ji začleníme do vlastního filozofování. V minulém filozofování je třeba odhalit problémy vlastního filozofování. Právě o to zde jde.⁷

⁵ ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 2. Praha: Portál, 2012.

⁶ Srov. tamtéž,

⁷ Srov. tamtéž,

2. Filozofie pro děti

Filozofie pro děti (FPD) je pedagogický přístup. Kdysi jedna z alternativ, dnes respektovaný směr „hlavního proudu“ vzdělávacích koncepcí. Díky obecné platnosti principů, na kterých stojí, je tento program využíván v řadě rozmanitých oblastí: nejen ve školách, ale také ve sféře volného času, na školeních manažerů, v sociální práci aj.⁸

Tento přístup rozvíjený na základě aktivit Matthew Lipmana, profesora logiky a estetiky na kolumbijské univerzitě. Za dobu svého působení, cca 40 let své existence si získal celosvětovou pozornost a ohlas. Pravidelné mezinárodní konference ICPIIC (International Council of Philosophical Inquiry with Children), podpory UNESCO a vydání publikací na prestižních univerzitách (Harvard, Cambridge).

První zmínka o programu v České republice se datuje na podzim roku 1992, kdy díky Mgr. Slávce Jindrové se dostává pomalu do podvědomí nejdříve církevním organizacím a školám. V roce 1995 – 1996 je organizován seminář Praze a Rakousku. 12. dubna 2000 bylo založeno občanské sdružení Centrum Filozofie pro život a estetickou výchovu se sídlem v Praze a seminář vedl prof. Michal Sasseville. Tohoto semináře se účastnilo 20 účastníků z ČR, Švýcarska a Polska.⁹

Z důvodu rostoucího zájmu se vedení Teologické fakulty rozhodlo o zařazení programu do standardní nabídky kurzů pro studenty Jihočeské univerzity. V roce 2006 se filozofie stala certifikovaným programem na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity. V současné době jsou odborníci zabývající se FPD sdruženi při Jihočeské univerzitě v Centru Filozofie pro děti a zároveň je FPD, nebo také program P4C jedním z předmětů vyučovaných na této univerzitě zaštitěným PaedDr. Petrem Baumanem, Ph. D.

⁸ BAUMANN P., *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí*, TF JU, Centrum filozofie pro děti, 2013.

⁹ VLASÁKOVÁ J., *Možnosti využití filozofie k naplňování cílů průřezových témat na 1. stupni ZŠ*, 2012.

2.1. Mathew Lipman

Matthew Lipman se narodil 24. srpna 1923 a zemřel 26. prosince 2010. Působil jako filozof a profesor Kolumbijské univerzity v New Yorku a je považován za zakladatele FPD. Jeho rozhodnutí věnovat se filozofii pro děti podpořila skutečnost, že studenti nebyli dle jeho názoru schopni správně argumentovat, vyjádřit svůj názor a rozvíjet myšlenky. Především měl zájem o rozvoj logických dovedností vyučováním logiky. Věřil, že děti mají schopnost uvažovat abstraktně již od raného věku a tato myšlenka ho vedla k přesvědčení, že přinášení logiky do výchovy dětí jim pomůže zlepšit jejich uvažování.

Je zakladatelem Institutu pro rozvoj filozofie pro děti (IAPC) a se svojí spolupracovnicí Ann Margaret Sharp se pokusili přiblížit filozofii dětem v mladším školním věku, tak, aby pro ně byla co nejzajímavější. V roce 1969 vydal také svou první knihu, která byla speciálně navržena tak, aby pomohla dětem využívat filozofii v praxi. Tato kniha se jmenuje *Objev Harryho Stottlemeiera* a je určena dětem ve věku 10 – 12 let. Dále také vyvíjel a publikoval učební osnovy i na mezinárodních scénách s cílem posílit a zlepšit filozofii pro děti.¹⁰

Je možné dětem pomoci přemýšlet snadněji? To je otázka, která stála na počátku FPD. Lipmanovou velmi stručnou odpovědí může být, že tento program, je ve své podstatě zaměřen na schopnost dotazování a reflexe dětí, kterou dále podněcuje a rozšiřuje. Prioritním „zdrojem“ FPD jsou právě samotné děti.

Hlavním cílem programu FPD dle Lipmana, je rozvíjet tři typy myšlení: kritické, tvořivé a angažované. Lipman o myšlení neuvažuje jako o pouhém „plynutí mysli“, ale zdůrazňuje aktivní podíl člověka na svém myšlení. Myšlení se samovolně neděje, ale je jedním z projevů člověka jako svobodně jednající bytosti. Klíčové pro rozvoj myšlení je přitom podle Lipmana uvědomování si aktů myšlení, tzn. jejich vědomé provádění. Klíčem je tedy „přemýšlení o myšlení“. Z hlediska rozvoje myšlení považuje Lipman za nejvhodnější filozofický dialog.¹¹

Myslet znamená rozumět; myslet samostatně znamená pokusit se porozumět tomu, co se týká především nás samotných. Myslet znamená pokusit se pochopit vše, co vyplývá z toho, co někdo říká; myslet samostatně znamená představit si, co vyplývá z našich

¹⁰ Filozofie pro děti: *Centrum filozofie pro děti. Projekt "Filozofie pro děti" při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.*[online]. 2017.

¹¹ BAUMAN P., *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo?*. 2013.

vlastních myšlenek. Myslet znamená uvažovat o tom, co je možné; myslet samostatně znamená uvažovat o tom, co je možné samo o sobě.

Myslet znamená mít v hlavě myšlenky; myslet samostatně spočívá ve shromáždění vlastních myšlenek a vytvoření z nich něčeho. Myslet spočívá v pochopení, proč někdo myslí tak či onak; myslet samostatně vede k pochopení vlastních důvodů, proč něčemu věříme.¹²

2.2. Oscar Brenifier

Oscar Brenifier získal bakalářský titul na vysoké škole v Ottavě v oboru biologie a doktorát z filozofie na Sorbonně ve Francii. Sám o svém soukromí nerad hovoří a tvrdí, že je nepodstatné. Již řadu let se věnuje koncepci "filozofické praxe", a to jak z teoretického, tak i praktického hlediska ve Francii, ale i jinde ve světě. Je jedním z hlavních propagátorů projektu filozofie ve městě, organizování filozofických dílen pro děti i dospělé a filozofie kaváren. Vydal asi třicet knih týkající se této oblasti, včetně "Philozenfants" series (Editions Nathan), která byla přeložena do více než dvaceti pěti jazyků. Založil Institut de Pratiques philosophiques (Institut filozofické praxe), v kterém společně se svými kolegy proškolují praktické filozofy a organizují filozofické semináře ve školách, mediálních centrech, domovech důchodců, nápravných zařízeních, sociálních centrech, firmách, apod. Je jedním z autorů zprávy UNESCO: "Filozofie, škola svobody".¹³

Zatím jsou knihy Oscara Brenifiera přeloženy do více než čtyřicet různých jazyků, bohužel všechny nejsou v anglickém jazyce. Mnoho publikací můžete najít v jazyce francouzském, španělském, čínském, ruském, portugalském atd.

Směr, který uplatňuje Oscar Brenifier je jistou alternativou k přístupu, který v České republice ve FPD rozvíjíme po vzoru M. Lipmana. Brenifierův přístup je u nás méně známější a je striktnější v rozvoji tzv. myšlenkových dovedností. Jako důležitý a klíčový ve filozofickém přístupu je společná konfrontace názorů nebo tvrzení jednotlivců. Za prioritní považuje správnou argumentaci a logické zdůvodňování při vzájemné diskuzi.¹⁴

¹² SASEVILLE M., GAGNOM M., *Pozorujeme filozofování s dětmi*, Teologická fakulta. 2011.

¹³ Filozofie pro děti: *Centrum filozofie pro děti. Projekt "Filozofie pro děti"* při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. [online]. 2017.

¹⁴ Srov. tamtéž,

„Děti myslí a pochybují, zkoumají a ověřují“.¹⁵ Dle Brenifiera je hledání odpovědí na otázky založena na myšlení a myšlenkách jednotlivce. Svá tvrzení by měl být schopný každý obhájit. Dialog probíhá ve skupině, ale ne společně s ní. Proto v tomto přístupu nemůžeme mluvit o komunitě nebo společenství. Důvěr a pocit sounáležitosti ve skupině zde není hlavní. Proces hledání odpovědí probíhá formou neustálého podrobování tvrzení kritickému myšlení každého jedince ve skupině.¹⁶

Při filozofickém dialogu jsou dle Brenifiera důležité tři procesy:

- identifikace – snaha identifikovat povahu předmětu řešení,
- kritika – jakýkoli předmět myšlení se stává předmětem kritické činnosti – podezření, negace, srovnání,
- konceptualizace – nalezení, vytvoření klíčového termínu, např. slovo, fráze, která slouží k osvětlení problematiky, nebo přímo k řešení.¹⁷

Při filozofování s dětmi se snaží nejen odpovědět na položené otázky, ale i dojít ke smyslu řešeného problému, tzn. postupné ověření všech tezí a návrhů, které se týkají tématu.

Brenifier se zaměřuje na tyto směry rozvoje jedince:

- duševní, tzn. myslet, uvědomovat si své myšlenky, vývoj úsudku,
- existenciální, tzn. kontrola sama sebe, být si vědom sebe sama,
- sociální, tzn. bytí a přemýšlení ve skupině a zároveň konfrontace se skupinou.¹⁸

2.3. Michel Sasseville

prof. Michel Sasseville, Ph.D. je profesorem na Filozofické fakultě Lavalovy univerzity v Québecu, kde vede vzdělávací programy ve FPD. V letech 1997–1999 byl předsedou International Council of Philosophical Inquiry with Children (ICPIC). Jako uznávaný odborník na problematiku rozvoje myšlení hostoval v řadě světových univerzit (Mexiko, USA, Švýcarsko, Belgie, Francie, Česká republika). V letech 2002–2006 pomohl uvést program FPD na Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích. Odborně se zaměřuje na otázky filozofie sexuality a sexuální výchovy, filozofie výchovy a praxi filozofování s

¹⁵ Oscar Brenifier. *Institut de pratiques philosophiques* [online].

¹⁶ Srov. tamtéž,

¹⁷ BRENIER, O., *La pratique de la philosophie: à l'école primaire* /online/.p.

¹⁸ Srov. tamtéž,

děťmi (rozvoj dětského myšlení prostřednictvím filozofického dialogu). Na Lavalově univerzitě je členem výzkumného týmu Ústavu aplikované etiky.¹⁹

Významně se podílel na vzniku programu FPD: prevence násilí určeného děťem na prvním stupni základních škol (v současnosti se dokončuje vydání jeho české verze, edice se ujalo Centrum filozofie pro děti na TF JU). Věnuje se rovněž distančnímu vzdělávání a za e-learningový kurz *L'observation en philosophie pour les enfants* získal řadu prestižních ocenění. Pod jeho vedením vznikl také třináctidílný vzdělávací seriál *Des enfants philosophe* (2004).²⁰

Je autorem i spoluautorem filozofických příběhů, které byly přeloženy i do češtiny *Míša, Romana*, které jsou určeny děťem ve věku 8 - 11 let. Do současnosti se věnuje přednáškám a seminářům, které se mimo jiné konají i na Teologické fakultě JU.

2.4. Filozofický dialog

Dialog jsme zvyklí chápat jako diskusi, jejíž účastníci dokážou překročit pouhou snahu sdělit svůj názor, nespokojí se s pouhou „výměnou názorů“ nebo konstatováním, že „každý to může vidět jinak“, ale zapojují se spíše s cílem přispět ke společnému cíli, tj. hledání odpovědi na otázku, která je ve středu zájmu. Každý dialog tak může být považován za diskusi, ne každou diskusi však považujeme za dialog. Filozofický dialog má navíc několik specifik:²¹

- přirozený dialog, tzn. nikdo, ani pedagog nezná předem odpověď na danou otázku,
- filozofický dialog prakticky nikdy nekončí tím, že si na otázku odpovíme jednou odpovědí, vždy nám vzniká nové „a co když...“

Díky tomu mohou děti vnímat svět kolem nás, nespočet otázek a odpovědí, nad kterými se zamýšlí z různých úhlů pohledu. Naučí se klást otázky, zamýšlet se nad odpovědí a nad dalšími možnostmi jak změnit svůj pohled na určitou věc či názor.

¹⁹ Filozofie pro děti: *Centrum filozofie pro děti. Projekt "Filozofie pro děti"* při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.[online]. 2017.

²⁰ Srov. tamtéž,

²¹ BAUMANN P., *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí*, TF JU, Centrum filozofie pro děti, 2013.

2.5. Filozofické příběhy

M. Lipman se svojí spolupracovnicí A. M. Sharp a na základě svých poznatků ze své praxe s dětmi napsal knihu *Objev Harryho Stottlemeira*.²² Jedná se o didaktický příběh pro děti ve věku 11 - 12 let. Tato kniha se pak stala základem pro vznik celé řady příběhů, které tvoří motivační texty pro filozofický dialog s dětmi. Metodické příručky se tento příběh dočkal až o šest let později, kdy se ukázalo, že učitelé s nefilozofickým vzděláním potřebují pomoc s přípravou filozofických témat pro vedení společné diskuze.

Později vznikala celá řada knih, které byly určeny pro filozofický dialog, včetně metodických příruček, které většinou vznikaly dodatečně a byly vydány jak knižně, tak na CD.

Příběhy *Nemocnice pro panenky a Saša a Markétka*, jejichž autorkou je A. M. Sharp, vyšly v roce 2010 a jsou určeny dětem předškolního nebo mladšího školního věku, tj. 5 - 7 let. Hlavním hrdinou příběhů je Saša, jeho rodina, spolužáci, učitel ze školy a také hračky. Příběh popisuje každodenní okamžiky a situace dětí v mateřské škole a jejich spolužáků. Metodickou příručkou pro tento příběh je *Co znamená svůj svět*, která vyšla v tištěné podobě i na CD.

Druhý příběh z řady FPD - *Prevence násilí* je určen dětem ve věku 6 - 8 let a jmenuje se *Blanka a Jirka*, autorem je P. Laurendeau. Příběh přibližuje každodenní situace, jež mohou být zdrojem násilí jak doma, tak například ve škole nebo v rámci celé společnosti. Přemýšlení o těchto třech rovinách dětem umožní vidět mezi nimi souvislosti. Příběh doprovází metodická příručka na CD *Pochopit rozdílnost*.²³

Další příběh je určen pro děti ve věku 7 - 9 let, jmenuje se *Kio a Ali*, autorem je M. Lipman. Vydán byl v roce 2012. Společně s dvojicí hrdinů příběhu se učí poznávat svět kolem sebe nejen z pohledu svého, ale i druhých. Stejně jako Kio, který se musí vypořádat s tím, že Ali, jeho kamarádka, vůbec nic nevidí tak, jako to vidí on. Je totiž nevidomá... A přesto se od ní má co naučit.²⁴

²² Filozofie pro děti: *Centrum filozofie pro děti. Projekt "Filozofie pro děti" při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích*. [online]. 2017.

²³ Filozofie pro děti. *Varianty* [online].

²⁴ Srov. tamtéž,

Jako filozofický příběh můžou však posloužit obyčejné příběhy ze života, staré báje, mýty a pohádky, které mohou svým obsahem a tématem být vhodným materiálem pro filozofické úvahy dětí.

2.6. Role pedagoga FPD

Role pedagoga ve FPD nazýváme rolí „facilitátora“, tzn. člověk, který napomáhá vést dialog, ale zároveň není hlavním mluvčím či vedoucím diskuze. Pedagog by si měl osvojit filozoficko – logické myšlení. Zároveň by měl dokázat použít své životní zkušenosti a naučit se pracovat se skupinou, volit vhodné motivační prostředky, včetně navození příjemné a klidné atmosféry. Vhodně korigovat a zasahovat do dialogu tak, aby nemanipuloval s vybraným tématem. Pedagog by měl být schopen hlouběji přemýšlet o smyslu své práce, ke svému zdokonalování.

P. Baumann tvrdí, že při roli facilitátora je pro pedagogy obvykle nejnáročnější zbavit se pocitu výlučné odpovědnosti za výsledek dialogu. Důležité je nicméně podotknout, že role pedagoga se v čase postupně mění, a to s tím, jak skupina, se kterou pracuje, vyžívá a osvojuje si jednotlivé dovednosti. Zpočátku je obvykle zapotřebí, aby byl pedagog pro děti vzorem, tj. více zasahoval do procesu společného hledání a poskytoval zpětnou vazbu. Pedagog by měl být součástí procesu, nikoli jej pouze sledovat s nadhledem a odstupem. Po čase by mělo docházet k tomu, že děti si osvojí jednotlivé aspekty procesu a související intelektové dovednosti si zvnitřní natolik, že začnou řízení procesu přebírat, naopak pedagog se může zapojovat i po stránce obsahové. Tzn., skupina se nebojí pedagoga vyzvat ke zdůvodnění, vysvětlení či doložení názoru, neváhá uvést protipříklad, zproblematizuje uvedený názor, apod.²⁵

²⁵ BAUMANN P., *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí*. Teorie a metodika. Aktivity pro rozvoj myšlení. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013.

3. Dítě

„Říká se, že děti, blázni a filozofové mluví pravdu. Proto se děti bijí, blázni zavírají a filozofové nechápou.“²⁶

Niccoló Paganini

Dítě je potomek, nedospělý člověk v první fázi svého života, která následuje po prenatálním období. Dětství, jako počáteční období životní dráhy každého jedince, začíná narozením a končí změnou dítěte v adolescenta ve věku 18 let. Jednotlivé fáze po narození dítěte se nazývají: novorozenecká, kojenecká, batolecí, předškolní a školní věk.

3.1. Charakteristika

Předškolní věk trvá od 3 let do 6 let věku. Toto období je nazýváno především obdobím her, otázek a odpovědí, obdobím vzdoru. Je to životní období v životě člověka, na které si je schopen vzpomenout a je nazýváno nejradostnější fází lidského života. V tomto období se formuje a prolíná vše, co bylo dítěti vrozeno s tím, co se naučilo, s výchovou a s rodinnými tradicemi.

Na dětství většina z nás vzpomíná s radostí, láskou a celý život se vzpomínkami vracíme k této jedinečné době her, fantazie a vlastního světa spojeného s rodičovskou láskou.

Toto období je důležité pro člověka jak z hlediska rozvoje tělesného a pohybového, tak z duševního a psychického vývoje dítěte. Je zakončeno nástupem školní docházky.

3.2. Sociální vývoj

Předškolní věk je označován jako období iniciativy. Dítě je tvořivé, má potřebu něco „udělat samo“ a potvrdit si, že už zvládne určitou činnost bez cizí pomoci. K postupné diferenciaci dochází i v sociální oblasti, pro něž je typický přesah rodiny a rozvoj vztahů s vrstevníky. Toto období je třeba chápat jako fázi přípravy na život ve společnosti. Aby to bylo možné, musí dítě přijmout řád, který chování k různým lidem upravuje. Musí se naučit prosadit i spolupracovat, to je důležité především v rovnocenné vrstevnické

²⁶ Niccoló Paganini citáty. *Citáty slavných osobností* [online].

skupině. Vývojově podmíněné změny se odrazí ve hře, v předškolním období je novým projevem chování sdílená aktivita, vyžadující jak sebesprosažení, tak prosociální chování.²⁷

3.3. Hra

Mezi 3. a 4. rokem života prochází dítě významnou etapou svého života, začíná období socializace. Dosud svůj život a čas prožívaly hlavně v kruhu rodiny, ale nyní nastává čas vstupu do jiného, neznámého prostředí, do vrstevnické skupiny v mateřské škole. Zde také dochází k prvním navazování osobních kontaktů mimo svoji rodinu, dochází k osvojení různých vzorců chování, jednání a postojů, sociálních rolí. Postupně se učí zvládat životní situace, zkouší si své budoucí životní role (např. na mámu a tátu, na doktora, na zvířátka, na řidiče) a také se učí lidským přístupům, jednání, komunikaci, řešení krizových situací, apod. Osvojují si mužskou a ženskou roli a formuje se i role rodičovská.²⁸

Každé dítě přichází do mateřské školy z různého rodinného zázemí, jako jedináček, či několika sourozenců, kdy je zvyklý na určité soužití s dětmi. Také je důležitý styl výchovy a způsob výchovy rodičů, zda jsou důslední, otevření nebo naopak laxní a uzavření k dětem. Všechny aspekty výchovy a chování rodičů a také genová výbava vedou k tomu, zda je dítě sebevědomé či trpí úzkostmi a strachem a má problémy s vyjádřením.²⁹

Na pobyt v mateřské škole si lépe přivyknou děti, které mají sourozence, nebo jsou vychovávány v širším kontaktu s okolím, např. se navštěvují se svými kamarády, vrstevníky nebo prarodiči.

Také si děti musí zvykat na pravidelné vstávání a denní režim, který je určen zásadami pobytu v mateřské škole.

²⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010.

²⁸ PIAGET J., INHELDEROVÁ B., *Psychologie dítěte*, Vyd. 5 Praha, 2010.

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010.

3.4. Tělesný a pohybový vývoj

Děti předškolního věku prochází velkou změnou výšky i váhy, také proto jsou schopny intenzivnějšího a častějšího tělesného pohybu než v předchozích vývojových fázích. V této fázi růstu je velmi důležitý pravidelný režim, to znamená pravidelný rytmus spánku a bdění, jídla, zábavy a odpočinku. Dítě je zdravé je v tomto věku dobře fyzicky výkonné konat všechny základní pohyby. Také u sportovních a pohybových činností vydrží déle než v předchozích životních obdobích. Hrubá a později i jemná motorika se dále zdokonaluje. V předškolním věku se vyhraňuje, kterou ruku bude dítě upřednostňovat, nastává vyhraněnost ruky. Důležité je pohyb rozvíjet všestranně a dbát na pravidelný časový režim. V tomto věku je třeba na děti dohlížet, protože mají snížený práh strachu, tzn., nedokáží odhadnout možná rizika. Motorický vývoj je ovlivněn rodinným prostředím, výchovou, genovou výbavou jedince, prošlými onemocněními či úrazy.

3.5. Psychika

Mezi základní duševní změny u předškoláka patří zvědavost. Dítě je v tomto období hodně zvědavé, detailně rozebírá některé situace a chce jim přijít „na kloub“. Dokáže se soustředit už na nějakou činnost, která upoutá jeho pozornost a zajímá ho. Paměť se rozvíjí a dítě si v tomto věku pamatuje až 3 000 slov, dochází k velkému rozvoji řeči. Během čtvrtého a pátého roku se většina dětí zdokonalí natolik, že „dětská patlavost“ vymizí už před začátkem školní docházky buď zcela, nebo zůstává jen v rudimentech, které se ještě během prvního roku školní docházky spontánně či s malou logopedickou pomocí upraví. Pokroky v řeči jsou patrné i ve větné stavbě. Roste i zájem o mluvenou řeč: dítě mladšího předškolního věku už vydrží delší dobu naslouchat krátkých povídkám.³⁰

Rozezná všechny barvy i další barevné odstíny. Sluchové vnímání se zdokonaluje. Dítě dokáže napodobit různé zvuky a dobře si je zapamatuje. Časem se příliš nezabývá, ale už vnímá, že plyne a dokáže pojmenovat části dne. Nejvíce si uvědomuje přítomnost a minulost a budoucnost příliš neřeší.

³⁰ KREJČÍŘOVÁ D. LANGMEIER J., *Vývojová psychologie*. Vyd. Grada Publishing. Praha, 1998.

Vnímání patří mezi důležité procesy pro dítě předškolního věku. V tomto období je dítě hodně zvědavé, všímá si detailů a rádo se směje. Mezi pátým a šestým rokem už dítě pozná skoro všechny barvy a rozezná i další barevné odstíny. Sluchové vnímání se zdokonaluje. Dítě dokáže více rozlišit zvuky, které k němu doléhají a snaží se je napodobit. Období od tří do šesti let je velmi ovlivněno rozvojem myšlení a řeči. Myšlení je názorné, ovlivněno aktuálním děním. Dítě zkoumá vztahy a jejich vzájemné souvislosti. Před nástupem do školy je dítě relativně samostatné, rozezná delší vzdálenosti, učí se souvislostem. S myšlením souvisí samozřejmě i řeč. V tomto věkovém rozmezí se řeč vyvíjí velmi rychle. Ve třech letech dítě opakuje slova, postupně rozšiřuje slovní zásobu a v šesti letech, při nástupu do školy, je dítě schopno souvisle mluvit v jednoduchých větách i souvětích. Při učení se a rozšiřování slovní zásoby pomáhají říkanky, písničky a jednoduché pohádky, které je dítě schopno posléze opakovat a převyprávět.

Při vnímání prostoru, dítě nedokáže odhadnout vzdálenost. Přeceňuje bližší objekty na úkor vzdálených. Časem se nezabývá. Žije přítomností a pomocí opakujících se dějů. Hodiny, týdny, měsíce se mu zdají delší než dospělým.³¹

Předškolní věk je věkem fantazie a abstraktního myšlení. Dítě je schopno představivosti, ale jeho fantazie je mnohem omezenější než u dospělých. Rádo si vymyslí a sní, oživuje neživé věci, dává jim lidské vlastnosti a jména.

3.6. Emoce

Emoční prožívání předškolních dětí se jeví jako stabilnější a vyrovnanější v porovnání s obdobími předcházejícím, tj. batolecím. Větší část emočních prožitků se váže k určité situaci, která je spojena s pocitem uspokojení nebo neuspokojení.³² Dlouhodobé emoční vyladění je převážně pozitivní a celkově ubývá negativních reakcí. Emoční prožívání lze shrnout do několika bodů, např. projevy vzteku nebo zlosti již nebývají tak časté, protože začínají chápat vznik pro ně nepříjemných situací. Objevují se především v okamžiku, kdy je dítě frustrováno nebo v kontaktu s vrstevníky, kdy není ještě dostatečně vyvinutá kontrola emočních projevů. S rozvojem dětské fantazie a představivosti a touze vytvářet

³¹ KREJČÍŘOVÁ D. LANGMEIER J., *Vývojová psychologie*. Vyd. Grada Publishing. Praha, 1998.

³² Srov. tamtéž,

nejrůznější strašidelné bytosti se mohou vyskytnout projevy strachu, i v případě příjemného vzrušení. Tyto projevy jsou často vázány na temperamentový typ.³³

Na druhou stranu se rapidně rozvíjí smysl pro humor, který stejně jako verbální kompetence roste s úrovní uvažování. Zpočátku bývají žerty jednoduché, např. velmi vtipné dětem přijde opakování tabuizovaných nebo legračních slov. Předškoláci již začínají také chápat pojem nejbližší budoucnosti a dovedou se na ni těšit v rámci svého očekávání (to může mít pochopitelně i negativní ladění).³⁴

Strach je dalším emočním prožitkem dítěte, který se v tomto období projevuje dosti významně. Některé projevy strachu bývají v předškolním věku vázány na rozvoj dětské představivosti, na schopnost vytvořit imaginární bytost, různá strašidla, apod. Děti mívají tendenci se navzájem strašit, navazovat si tak pocity s příjemným vzrušením. Tendence k prožívání strachu může někdy být velmi silná, může se projevit odmítáním samostatnosti a ulpíváním na dospělé osobě.

Emoční a duševní vývoj dítěte by měl být podle psychologů do konce šestého roku dokončen a to, co se v dítěti do té doby utvoří nebo neutvoří, co se během tohoto šestiletého období naučí, to si s sebou ponese po celý svůj život. Proto by rozvoj emoční inteligence dítěte měl být vždy nedílnou součástí výchovy.

³³ KREJČÍŘOVÁ D. LANGMEIER J., *Vývojová psychologie*. Vyd. Grada Publishing. Praha, 1998.

³⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010.

4. Předškolní vzdělávání

4.1. Mateřská škola

Předškolní vzdělávání je institucionálně zajišťováno mateřskými školami (včetně mateřských škol s upraveným vzdělávacím programem), popř. je realizováno v přípravných třídách základních škol. Mateřská škola je legislativně zakotvena v rámci vzdělávací soustavy jako druh školy. V procesu vzdělávání i v jeho organizaci se proto řídí obdobnými pravidly jako školy ostatní.

Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku zpravidla od 3 – 6 let.

4.2. Úkoly předškolního vzdělávání

Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení. Předškolní vzdělávání má smysluplně obohacovat denní program dítěte v průběhu jeho předškolních let a poskytovat dítěti odbornou péči. Mělo by usilovat, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky i společensky hodnotném základě, a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání.³⁵

Předškolní vzdělávání má usnadňovat dítěti jeho další životní i vzdělávací cestu. Jeho úkolem je proto rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat je k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané.

Důležitým předpokladem je vytvářet pro dítě podmínky vhodné pro další vzdělávání a dosáhnout toho, že dítě, které opouští mateřskou školu má splněny ty kompetence, které potřebuje k jeho dalšímu bezproblémovému působení na základní škole.

³⁵ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání od 1. ledna 2018. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online].

4.3. Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce

Předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny a dbá, aby tato vývojová specifika byla při vzdělávání dětí v plné míře respektována.³⁶

Mateřská škola by měla v dítěti vzbuzovat důvěru, potřebu se vzdělávat a poskytovat dětem podporu, potřebnou k získání sebedůvěry, jistoty, bezpečí a uznání. Samo vzdělávání by mělo být propojeno s individuálními potřebami jednotlivých dětí. V mateřské škole je skladba dětí s různými psychickými, fyzickými, učebními předpoklady a schopnostmi.

Rozvojové předpoklady a možnosti dětí vyžadují uplatňovat v předškolním vzdělávání odpovídající metody a formy práce. Vhodné jsou metody prožitkového a kooperativního učení hrou s činnostmi dětí. Prožitky jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a snahu „objevovat svět“. Podněcují dítě k učení zvládat běžné životní situace a pochopit jejich souvislosti, dovednosti a rozvoj osobních schopností. Aktivně využívají nápady dětí, jejich fantazii, dětské nadšení a radost z nových objevů. K učení využívají hlavně hru a herní situace.³⁷

V předškolním vzdělávání by měly být uplatňovány aktivity spontánní i řízené, vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem předškolního dítěte. Takovou specifickou formou, vhodnou pro předškolní vzdělávání v podmínkách mateřské školy, je didakticky zacílená činnost, která je pedagogem přímo nebo nepřímo motivovaná, která je dítěti nabízena a v níž je zastoupeno spontánní a záměrné (cílené, plánované) učení. Tyto činnosti mohou probíhat zpravidla v menší skupině či individuálně.³⁸

Didaktický styl vzdělávání dětí v mateřské škole by měl být založen na principu vzdělávací nabídky, na individuální volbě a aktivní účasti dítěte. Pedagog má být průvodcem dítěte na jeho cestě za poznáním, probouzet v něm aktivní zájem a chuť dívat se kolem sebe, naslouchat a objevovat, nikoli tím, kdo dítě „úkoluje“ a plnění těchto úkolů kontroluje. Úkolován je pedagog – jeho hlavním úkolem by mělo být iniciovat vhodné

³⁶ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání od 1. ledna 2018. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online].

³⁷ RVP pro předškolní vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online].

³⁸ Srov. tamtéž,

činnosti, připravovat prostředí a nabízet dítěti příležitosti, jak poznávat, přemýšlet, chápat a porozumět sobě i všemu kolem sebe stále účinnějším způsobem.³⁹

4.4. Cíle předškolního vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) pracuje se čtyřmi cílovými kategoriemi: stanovuje cíle v podobě záměrů a cíle v podobě výstupů, a to nejprve v úrovni obecné a následně pak v úrovni oblastní. Konkrétně se jedná o tyto kategorie:

- rámcové cíle - vyjadřující univerzální záměry předškolního vzdělávání,
- klíčové kompetence - představují výstupy, resp. obecnější způsobilosti, dosažitelné v předškolním vzdělávání,
- dílčí cíle - vyjadřují konkrétní záměry příslušející té které vzdělávací oblasti,
- dílčí výstupy - dílčí poznatky, dovednosti, postoje a hodnoty, které dílčím cílům odpovídají.

Připravit dítě pro život ve společnosti, vybavit je určitými poznatky a dovednostmi pro vlastní rozvoj a další vzdělávání. Tento cíl je deklarován v různých dokumentech národní vzdělávací politiky, v některých zemích přímo v kurikulárních materiálech určených pro preprimární vzdělávání⁴⁰

4.5. RVP PV jako prostor a výzva k prosociálním činnostem

RVP PV vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Toto vymezení vychází z respektování faktu, že většina toho, co dítě prožije a přijme v prvních letech života, je trvalé a zhodnotí se v jeho budoucím životě. Z tohoto důvodu RVP PV určuje citlivě rámec předškolního vzdělávání v intencích prosociálního prostředí, požadavků i pravidel tak, aby nové sociální prostředí, do kterého dítě z rodiny přichází, mělo výrazně sociálně pozitivní a akceptující charakter.⁴¹

³⁹ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání od 1. ledna 2018. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online].

⁴⁰ RVP pro předškolní vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online].

⁴¹ Srov. tamtéž,

Psychosociální podmínky tohoto prostředí vymezuje RVP PV tak:

- aby se děti i dospělí cítili v prostředí mateřské školy dobře, spokojeně, jistě a bezpečně,
- aby pedagogové respektovali potřeby dětí, reagovali na ně a napomáhali v jejich uspokojování, děti neúměrně nezatěžovali spěchem a chvatem,
- aby všechny děti měly rovnocenné postavení a žádné z nich nebylo zvýhodňováno či znevýhodňováno. Jakékoliv projevy nerovnosti, podceňování a zesměšňování dětí jsou nepřijatelné!
- aby volnost a svoboda dětí byla vyvážená nezbytnou mírou omezení, vyplývající z nutnosti dodržovat potřebný řád a učit děti pravidlům soužití,
- aby se dětem dostávalo jasných a srozumitelných pokynů. Třída by měla být pro děti kamarádkým prostředím, v němž jsou zpravidla rády a cítí se tam dobře,
- aby pedagogický styl byl podporující, sympatizující, projevoval se vstřícnou, empatickou a naslouchající komunikací pedagoga s dětmi. Je vyloučeno manipulování s dítětem, zbytečné organizování dětí, podporování nezdravé soutěživosti. Jakákoliv komunikace s dítětem, kterou dítě pociťuje jako násilí, je nepřijatelná.
- aby bylo počítáno s aktivní spoluúčastí dítěte ve vzdělávání,
- aby se pedagogové vyhýbali negativním slovním komentářům a podporovali děti v samostatných pokusech, byli uznalí, pozitivně oceňovali výkony dítěte, vyvarovali se paušálních pochval i odsudků,
- aby se ve vztazích mezi dospělými a dětmi projevovala vzájemná důvěra, tolerance, ohleduplnost a zdvořilost, solidarita, vzájemná pomoc a podpora. Dospělí by se měli chovat důvěryhodně a spolehlivě (autenticky).
- aby se pedagog programově věnoval neformálním vztahům dětí ve třídě a nenásilně je ovlivňoval prosociálním směrem (prevence šikany a sociálně patologických jevů u dětí).⁴²

⁴² SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti: v předškolním vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2007.

RVP PV je základním kamenem pro vznik školního vzdělávacího programu, který si stanovuje samo zařízení. Soustřeďuje se na všechny podmínky, které jsou vhodné pro psychický, sociální vývoj dětí. Navíc by také měl poskytnout dětem všeobecný přehled v oblastech, jako např. ekologie, životní prostředí či FPD (P4C). Program FPD by mohl být zapracován do Školního vzdělávacího programu (dále je ŠVP) a využíván ve školách, např. v humanitních předmětech, jako je prvouka, dějepis, občanská nauka, základy společenských věd, atd.

Třídní vzdělávací plán navazuje na ŠVP, vytváří ho pedagog dle příslušné skupiny dětí, jejich věku, psychické a motorické vyspělosti.

Ve většině mateřských škol jsou děti rozděleny podle věku do tříd podle jejich vyspělosti, zralosti a znalostí. V dnešní době je také častým jevem, že jsou v mateřské škole i děti starší 6 let, tzn. děti s odkladem školní docházky, k čemuž může dojít z různých důvodů, např. z psychické či emoční nevyzrálosti. Toto rozhodnutí se vydává na základě odborného posouzení v pedagogicko-psychologické poradně.

Zmiňuji se o tom z toho důvodu, že 3 děti, se kterými jsem pracovala v rámci své praxe v Mateřské škole Větrná, měly odklad školní docházky, tudíž byly starší 6 let.

5. Mateřská škola Větrná v Českých Budějovicích

5.1. Identifikační údaje

Adresa: Větrná 24, 370 05 České Budějovice

Zřizovatelem školy je Statutární město České Budějovice

Právní subjekt od 1.1.1995

Ředitelka školy: Bc. Kamila Finková

Provoz školy: 6:00 - 17:00 hodin

Kapacita školy: 192 dětí (8 tříd)⁴³

Krédo školy: „Co projde smysly, zůstane v mysli.“

Mateřská škola Větrná se nachází mezi dvěma velkými českobudějovickými sídlišti Šumava a Máj. V areálu je šest pavilonů propojených prostornou spojovací chodbou. Škola vlastní rozsáhlou zahradu a zajišťuje tak prostor pro aktivní odpočinek i klidovou relaxaci. Je vybavena množstvím zahradního, dřevěného herního zařízení. Součástí školy je vlastní školní jídelna. Ta je průběžně modernizována tak, aby splňovala předepsané náročné hygienické normy EU a mohla naplňovat požadavky na přípravu kvalitní, zdravé stravy.

„Škola pracuje podle vlastního Školního vzdělávacího programu vycházejícího z Rámcového vzdělávacího programu pro MŠ, který vydalo Ministerstvo školství v souladu s novým Školským zákonem č. 561/2004 Sb. o předškolním vzdělávání.“⁴⁴

Hlavní cíle školy:

- rozvíjet vztah k poznání - především poznávání přírody,
- emocionální a sociální rozvoj,
- podporovat a stimulovat zdravý rozvoj - fyzický, psychický a sociální,
- rozvoj komunikativních dovedností, náprava špatné výslovnosti,
- pěstovat a rozvíjet individuální rozvoj a tvořivé schopnosti v oblasti emocionální, etické a estetické,
- podpořit získávání dovedností všemi smysly.⁴⁵

⁴³ O nás. *Mateřská škola Větrná* [online].

⁴⁴ Srov. tamtéž,

⁴⁵ O nás. *Mateřská škola Větrná* [online].

5.2. Charakteristika školy

V režimu dne dodržují a respektují biorytmus, tělesné a duševní zásady hygieny dětí, podávají jídla po 3 hodinách (svačina 8.30 hodin, oběd 11.30 hod., svačina 14.30 hod.). Je zajištěn pitný režim pro děti v průběhu celého dne. Děti nejsou do jídla nuceny, ale v mateřské škole se snaží, aby se učily zdravému stravování a získaly správné stravovací návyky.

V dopolední části dne se střídají spontánní a řízené činnosti dětí s pohybovými chvilkami, s bloky zdravotního cvičení s tematickou motivací. Každodenně jsou děti v dopoledních hodinách venku na vycházce v přírodě, nebo na školní zahradě. Po obědě mají děti odpolední odpočinek s pohádkou, podle potřeby dětí buď spánek, nebo pro nespavce je připraven náhradní, klidový program.⁴⁶

5.3. Třídní vzdělávací plán ve třídě „ U Hvězdiček“

Do třídy „ U Hvězdiček“ dochází 28 dětí, které jsou v rozmezí 5 – 6 let. Některý dětem je více než 6 let, jelikož mají odklad školní docházky. Ve třídě je více děvčat než chlapců. Děti dodržují standardní řád daný Školním vzdělávacím programem. Pokud už nechtějí po obědě spát, věnují se jiným činnostem (malování, prohlížení knih). Toho jsem také využila při své filozofické praxi a s těmito dětmi jsem v době denního klidu uskutečňovala filozofický dialog. Od třídního pedagoga jsem dostala k dispozici vypracovaný třídní vzdělávací plán, dle kterého jsem se řídila v souladu s programem FPD.

Třídní vzdělávací plán, který je rozdělen do integrovaných bloků a přizpůsoben věku a vyspělosti dětí ve třídě, jsem vložila do přílohy práce. Využila jsem bloku s názvem „Rodina + kamarádi“, který se tematicky shodoval s vybraným filozofickým příběhem Nemocnice pro panenky.

⁴⁶ Srov. tamtéž,

6. Filozofie pro děti v MŠ Větrná

„Kdo filozofuje s dětmi, vychovává z nich (a zároveň sebe) pečlivé a samostatně myslící lidi, kteří jsou schopni rozlišování, lidi schopné jednat statečně a zodpovědně.“⁴⁷

6.1. FPD v praxi

Nejdříve jsem si zvolila vhodný literární text, který je vhodný a přiměřený k věku dítěte. Výběr literatury jsem volila tak, aby účinně rozvíjel dětskou literární vzdělanost a schopnosti pro utváření názorové a hodnotové orientace. Vhodné pro předškolní věk 4 – 7 let jsou báje, mýtické příběhy nebo pohádky, kde se děti dokážou vcítit do děje a postavy jsou jim známé a blízké. Vedle kritického a tvořivého myšlení se četbou umělecké literatury formují hodnoty osobní. „Žák – tedy dítě, by mělo hledat odpovědi na vážné otázky existenciální a etické (kdo jsem, kým jsem, jaké je moje místo v životě apod.)“⁴⁸

Při použití literatury od autorů A. M. Sharp a M. Lipmana je k dispozici i metodická příručka, která pomůže začátečníkům ve vedení dialogu s dětmi. V této příručce je nejen vysvětlení vlastního příběhu, ale hlavně se zaměřuje na samotný vývoj a průběh myšlení v průběhu příběhu, a tím pomáhá vhodně navazovat na zvolené téma.

Pro předškolní věk je nasnadě, že filozofický příběh budu předčítat já v roli průvodce. Po přečtení příběhu, nebo jeho části se zároveň s dětmi podílím na tom, abychom si připomenuli, popř. zaznamenali, co se dětem líbilo, či nelíbilo a nad čím se můžeme zamyslet. Samozřejmě je možné si volit i poslech, či zhlédnutí videa.⁴⁹

Vedení dialogu má své zásady, kterými se facilitátor řídí. Jeho úkolem je dávat pozor, aby dialog nesklouzl v pouhé sdělování zážitků a také podněcování dětí, aby přemýšlely nad danou otázkou, zamyslely se nad jádrem věci. Vedoucí diskuze se tohoto procesu sám účastní v roli spolustudenta-spolubadatele. Může dávat podněty ke zkoumání a „vést“

⁴⁷ ZOLLER, Eva., *Učíme děti ptát se a přemýšlet*. Překlad Stanislava Jindrová. Vyd. 1. Praha, Portál, 2012.

⁴⁸ BAUMAN P. *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo?* Vyd. 1 Editor Petr Bauman. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013.

⁴⁹ Srov. tamtéž,

diskusi, ale jen jako facilitátor, usměrňovač a občasný rádce, ne jako přednášející, k němuž se upíná zrak a sluch publika.⁵⁰

„Pedagog, nebo facilitátor, by měl pamatovat na to, že jeho nadřazená role usednutím do kruhu mezi ostatní členy hledajícího společenství končí.“⁵¹ Od tohoto okamžiku jsem také já jedním z hledajících a neměla bych dialog navádět či směřovat ke „svému správnému“ řešení, a to ani otázkami, které si takovou odpověď vynucují. „Je to složitá situace v tom smyslu, že se musím oprostít od postavení „ideologické autority“, která posuzuje, jaký pohled či tvrzení se více přibližuje názoru obecně (nebo subjektivně) považovanému za platný. Musím však přitom dbát na to, aby se skupina nedopouštěla ukvapených závěrů.“

6.2. Příprava FPD

Pokud chci dodržet zásady filozofického dialogu, musím dodržovat určité zásady, aby byl průběh diskuze bezproblémový. Důležitým faktorem při filozofickém dialogu je navození vzájemné důvěry při komunikaci a vzájemného pochopení. Je třeba navození pozitivní atmosféry, aby děti neměly pocit nadřazenosti ze strany průvodce diskuzí.

„Vedení filosofických (a teologických) dialogů s dětmi je seriózní metoda práce, která má sloužit k prohloubení znalostí účastníků o životě a světě.“⁵²

Prvním krokem při zahájení dialogu je posezení, které je nejlépe pro děti zvolit v kruhu, vsedě na zemi, z důvodu, že jsme si všichni rovni a žádný ze zúčastněných nezaujímá pozici nadřazeného nad druhým. Po přečtení textu mají děti prostor pro formulaci otázek. Opět s přihlédnutím na předškolní věk je nutné vybrat pouze jednu věc, zážitek či emoci. Navíc je vhodné zvolit věc, zážitek či emoci, kterou dobře znají, aby na sebe děti byly schopné navazovat a reagovat. Např. otázka: „Co je smutek? Proč jsme smutní?“ Po zkušenostech s čtením textu mohu doporučit číst příběh po etapách, protože děti po přečtení celého příběhu již nejsou schopny vzpomenout si, co je zaujalo v začátku textu.

⁵⁰ BAUMANN P., *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí*. Teorie a metodika. Aktivity pro rozvoj myšlení. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013.

⁵¹ MACKŮ, R. *Filozofování s dětmi jako způsob jako způsob výchovy zážitkem ve volném čase* [online]. České Budějovice, 2008.

⁵² BAUMAN P. *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo?* Vyd. 1 Editor Petr Bauman. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013.

Slova nebo otázky, které dítě zaujmou, si facilitátor zaznamená, aby se k nim pak mohl zpětně vrátit.

6.3. Realizace FPD

Jako text jsem si připravila filozofický příběh Nemocnice pro panenky s metodickou příručkou „Co znamená můj svět“, ale inspirací a zdrojem pro dialog, by mohl být jakýkoli denní zážitek, či příběh všedního dne. Jako pomocníka ve sblížení s dětmi jsem použila „MyšLenku“, plyšovou myšku, se jménem Lenka, kterou poskytují v rámci programu Centrum Filozofie pro děti na TF JU. Po vzájemném přivítání a představení dalšího člena naší skupiny jsme si společně snažili vysvětlit, co to vlastně je „myšlenka“? Nejdříve jsem dětem sdělila pravidla našich setkání, která bychom měli všichni společně dodržovat.

Filozofického dialogu se účastnila skupina dětí v maximálním počtu 11. Počet dětí na sezení se měnil podle jejich zdravotního stavu (absence ve škole), nebo podle jejich rozhodnutí, že již dialog nechtějí absolvovat. Pravidelně se účastnilo 5 dětí, které byly přítomny všech zaznamenaných sezení. Naše setkání trvala cca 60 minut a v rámci tohoto časového limitu jsme hráli na uvolnění hru s filozofickým tématem.

Po přivítání jsme se usadili a přečetli část příběhu. Poté jsme si zapsali, co nás zaujalo a o čem bychom mohli vést dialog. Pak jsme pokračovali ve čtení další části příběhu. Snažila jsem se poutavým čtením děti zaujmout, aby věnovaly pozornost obsahu textu. Po dočtení příběhu jsme prohlédli napsaná slova a pokusili se vybrat ty pojmy, které děti nejvíce zaujaly. Postupně jsme společně zkoušeli tvořit otázky. Více, než tvorba otázek, šlo dětem zpočátku o výběr slov, která je zaujala, nebo jim spíše nerozuměly. Pokusila jsem se dětem vysvětlit jejich význam a vrátit se zpátky k textu.

Na prvních sezeních byly děti stydlivé a bály se vyjádřit svůj názor. Někdy ho raději řekly šeptem svému sousedovi, než aby hovořily nahlas. Nebo naopak mluvily všechny najednou a pokoušely se vzájemně přehlušit. Domluvily jsme se tak, že bude hovořit vždy jen ten, kdo u sebe bude mít „MyšLenku“, alespoň do té doby, než si děti začnou vzájemně naslouchat.

1. setkání

9 dětí

Cíl: Vzájemné seznámení, představení knihy, výběr vhodných slov k dialogu.

Reflexe:

Děti mi sdělují, jakého mají doma mazlíčka, kamaráda. Dialog nám zpočátku sklouzl k tomu, že se děti překřikují a vyprávějí o svém domově. Podávání „MyšLenky“ při dialogu nám příliš nepomáhá, protože děti mají neutuchající potřebu si ji pochovat. Několikrát se musíme zklidňovat, děti mají tendenci sedět co nejbliž ke mně a dotýkat se „MyšLenky“. Po přečtení příběhu se děti zklidní a společně vybíráme slova, která nás zaujala a o kterých bychom chtěli vést dialog, např. o hračkách, panenkách, domácích mazlíčcích. Máme všichni svou panenku, jako má Saša? Je Kulíšek hračka? Proč máme své hračky? Hrají si i dospělí? Jaký je rozdíl mezi panenkou a člověkem?

Některé děti se zapojí do dialogu ihned, jiné jsou naopak stydlivé a zatím jen poslouchají naši diskuzi. Děti vyprávějí o svých hračkách, plyšácích a o tom jak je mají rády. Někteří s nimi spí a chodí i do školky.

Dětem se první setkání líbilo, příběh je zaujal a chtějí pokračovat ve čtení, ačkoli je celkem náročné udržet dětskou koncentraci po celou dobu čtení příběhu. Celé setkání je pro děti něco nového. V příštích sezeních se budu snažit dbát více na to, abychom se drželi tématu a hovořil vždy jen jeden, ostatní si vyslechly jeho názor a zamyslely se nad ním.

Hra:

Ukazujeme na obrázcích různé předměty, hračky i věci a děti říkají, co je skutečné a co nikoli. Pokoušíme se svoji volbu zdůvodnit. Některé děti nevědí a místo odpovědi raději mlčí.

2. setkání

11 dětí

Cíl: Zamyslet se nad příběhem, pokusit se svou myšlenku vyjádřit, zapojit se do společné diskuze.

Reflexe:

Děti při čtení příběhu bedlivě naslouchají.

Otázka: Co je rodina? Co nás zaujalo, překvapilo v příběhu? Jsme také někdy nerozhodní a nevíme si v určité situaci rady? Jak to řešíme? Proč je třeba situaci řešit?

Děti připouští, že jsou situace, kdy si neví rady. Mají to říct mamince, tatínkovi, ale bojí se přiznat, mají strach z trestu. Ochotně popisují své zkušenosti s tím, když něco provedly.

Otázka: Co je kamarád? Kdo je kamarád? Proč? Všechny děti jsou naučené, jak se má chovat správný kamarád. Děti zjišťují, že se perou i s kamarády. Na otázku proč to dělají, odpovídají, že je to baví.

Během dialogu, nás dva chlapci vyrušují a ostatní se nemohou soustředit. Odcházejí si tedy hrát za doprovodu paní učitelky.

Děti zapáleně přemýšlí a pokoušejí se hledat odpověď na otázky. Některé odpovědi jsou velmi zdařilé, pokouším se je povzbuzovat a udržet směr dialogu. Bohužel často naše diskuze sklouzne mimo vybrané téma. Některé děti si také berou často slovo, ale spíše proto, aby na sebe upozornily a sdělily všem své zážitky.

Naopak zjišťuji, že se opatrně zúčastňují i ty děti, které při minulém sezení jen naslouchaly. Upřímně mám radost, že se děti těší na další společné setkání.

Hra:

Hrajeme hru s obrázky pohádkových bytostí, kdy je řadíme pod sebe od nejhodnějších po nejvíce zlé. Každé z dětí si vytáhne jeden obrázek a zařadí si pohádkovou bytost tam, kam si myslí, že patří. Zároveň zdůvodňují svoji volbu. Hru jsem si vypůjčila z webu od kolegů a měla úspěch. Mojí chybou bylo, že jsem jim karty s postavami rozdala předem a děti během zařazování ztrácely pozornost, bavily se mezi sebou a ukazovaly si obrázky.

3. setkání

7 dětí

Cíl: Vzájemně se naslouchat - mluví jen jeden, výběr slov k diskuzi, tvorba otázek.

Reflexe:

Otázka: Co nás na příběhu překvapilo, zarazilo, zaujalo? Kdo je to sobec? Jak se sobec chová? Proč tak jedná? Kdy jsme jednali sobecky? Dáváme si příklady sobeckého chování. Diskuze na toto téma děti baví. Snaží se vyjádřit svou myšlenku, ale dělá jim problém formulovat otázku. Postupně se dostáváme k dalším slovům - pravda a lež.

Otázka: Co je lež a co pravda? Jak se dají rozeznat? Proč lžeme? Sdělujeme si různé příklady pravdy a lži. Stále je pro některé děti největší problém naslouchat druhým a neskákat do řeči.

Některé děti se zatím neprojeví, ale většina měla zájem sdělit svůj názor, což vidím pozitivně.

Hra:

Hra s hesly, kdy jsme zařazovali různé činy na stupnici odvahy, děti zaujala a někdy bylo těžké se shodnout na stupni zařazení. Někdo bral jako dost odvážné i slízení velké porce zmrzliny. Jako nejodvážnější byl jednoznačně zvolen hasič, který zachraňuje životy a pomáhá druhým. Druhým nejodvážnějším činem bylo "přiznat lež" (samy děti si uvědomují, jak je to těžké).

4. setkání

9 dětí

Cíl: Tvorba otázek - vzbudit filozofickou diskusi, naslouchat se.

Reflexe:

Zkoušíme tvořit otázky, na které si chceme odpovídat.

Otázka: Co je snění? Kdy a jak sníme? Proč sníme? Zavřeme oči a snažíme se zasnít (bohužel je na to málo času).

Proč je panenka hnusná? Dětem se nelíbí, že je panenka hnusná, že to někdo o ní mohl říci, ale spíš se mi zdá, že to slovo rády opakují. Nemůžeme se dostat dál. Zkousím posunout diskuzi dále, proto pokládám otázku. Co když budu jiný, budu mít jinou barvu kůže? Co by bylo, kdyby? Jakmile se dostaneme k tomu, že by ony byly jiné, měly jinou barvu pleti, je to pro ně nepředstavitelné. Už i v tomto věku je znát, že je to citlivé téma. Ke konci dialogu už jsou děti nepozorné a unavené, je znát, že je společný dialog unavil a těší se na hru.

Hra:

"Na balónky", kdy všichni (i já) jsou nafukovací balónky, jen jeden hráč je špendlík, který se snaží balónky honit, plácnutím je „propíchnout“; prázdný balónek si musí sednout na bobek a čekat, než ho někdo třemi dřepy a funěním opět nafoukne. Hru jsem si vypůjčila od: MACKŮ, R.; MORAVCOVÁ, D.; ŠILHÁČKOVÁ, L. Provázek – kroužek filozofování s dětmi formou herních aktivit.

Akční hra se dětem líbila a byla jsem mile překvapena jejich týmovou spoluprací a snahou pomoci ostatním.

5. setkání

10 dětí

Cíl: Snaha o zamyšlení nad tématem, společná diskuze, tvorba otázek.

Reflexe:

Otázka: Proč si Saša s Kulíškem nehraje? Co je tím důvodem? Konec příběhu Nemocnice pro panenky rozdělil děti na dva tábory. První skupina dětí tvrdila, že se jim konec líbil a nechtěly se již k tématu vracet. Mezi nimi byli ti, kteří vyrušují a nevěnují našim setkáním velkou pozornost.

Druhé skupině dětí se konec příběhu nelíbil vůbec. Anička se rozplakala a děti byly z konce příběhů rozpačité. Společně jsme řešili, proč se jim konec nelíbil? Proč si Saša s Kulíškem nehrál? Jak by si konec představovaly ony? Děti se aktivně vyjadřovaly a domýšlely svůj konec příběhu. Stále se myšlenkově vracely ke Kulíškově a tvrdily, že by nikdy neopustily své hračky, kamarády a svou rodinu. Většina z dětí naslouchá ostatním názorům, ale občas se neuhlídají a hlasitě projevují souhlas či nelibost s jiným názorem.

Tvorba otázek se dětem zatím moc nedaří, ale do dialogu se aktivně zapojují všichni zúčastnění.

Hra:

Relaxace při hudbě – děti leží na dece se zavřenýma očima. Šimrám děti peříčkem, přejíždím jim po tvářích oblázkem, dotýkám se jejich tváří. Dávám jim do dlaní různé věci z přírodních materiálů (mušli, oblázek). Ke každému nosíku se opatrně přibližuji s přichystanou vůní éterických olejů, nebo koření a děti vůni nasávají.

Relaxace je pro ně novinka a musím říct, že je to hodně baví. Téměř všichni se nechávají unést příjemnou atmosférou.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zaměřila na aplikaci programu FPD v Mateřské škole Větrná. Mojí snahou bylo pracovat s textem, podílet se na tvorbě otázek, odpovědí a společně s dětmi vést dialog v souladu se stanoveným třídním vzdělávacím plánem na dané téma.

V první a druhé kapitole bakalářské práce, jsem se nejprve soustředila na představení filozofie jako takové, její vznik a historii. Představila jsem program FPD, jeho pojetí a cíle. Připomněla jsem také hlavní zakladatele a představitele programu, autory knih pro děti a filozofické příběhy.

Také jsem se věnovala vývoji dětí ve věku 5 – 7 let po stránce tělesné, emoční a psychické, hlavně z toho důvodu, že jsem s těmito dětmi pracovala v rámci filozofických dialogů a her. Díky těmto kapitolám, jsem si prohloubila své vědomosti a úzce specifikovala vývoj dětí v cílové skupině. Ověřila jsem si, že vývoj dětí z hlediska tělesného je na takové výši, že dětem jakýkoli pohyb v rámci herního zapojení nedělá sebemenší potíže. Naopak jakýkoli tělesný pohyb v nich vyvolává radost a zdravou soutěživost.

Po stránce psychické, jsou děti již natolik vyspělé, že dokázaly pochopit, co jsem po nich, v rámci filozofických dialogů, požadovala. Během filozofických setkání dokázaly tiše sedět a pozorně poslouchaly příběh, což mě přesvědčilo o jejich psychické a sociální vyspělosti. Silné reakce jsem zaznamenala během našich setkání na některá silnější slova, či problém uvedený v textu. Také jsem se přesvědčila o tom, že v tomto věku se již projevují charakterové vlastnosti a vytváří se osobnost dítěte.

Po stránce emoční se děti dokázaly vcítit do pocitů hlavních hrdinů příběhu, prožívaly jejich osudy a do filozofických her vkládaly své velké emoční zapojení.

V dalších kapitolách práce jsem se soustředila na samotný filozofický dialog a za pomoci zvoleného filozofického příběhu a metodické příručky zapojila vybranou skupinu dětí ve věku 6 – 7 let do společného dialogu, včetně her s filozofickým zaměřením.

Postupně jsme společně přistoupili k názornému vyjádření pocitů, vlastností a způsobů chování, pomocí např. pantomimy, nebo hranými scénkami. Děti tak lépe pochopily, jak je příběh myšlený a zároveň je tato činnost bavila. Předváděly jsme společně například

sobecké dveře, zlé dveře, veselé dveře, atd., aby se děti s lidskými vlastnostmi seznámily jim bližší cestou – hrou.

Hra byla velkým podpůrným prostředkem v rámci pochopení některých filozofických dialogů. Prostřednictvím obrázků si děti lépe dokázaly představit určitou situaci a např. lépe se jim za pomoci různých obrázkových kartiček přiřazovaly vlastnosti, dovednosti či hodnoty. Zároveň byla herní část pro děti změnou a odpočinkem po našich společných filozofických dialozích, kdy měly děti přesně stanovená pravidla, tj. naslouchat ostatním, mluvit po jednom, vyjádřit svůj názor. To bylo hlavně z počátku pro děti velmi náročné, protože mluvily buď všechny najednou, nebo nikdo. Hry jsem čerpala z různých zdrojů, jak ze zkušeností s kurzem FPD na TF JU, tak i z vlastních zkušeností.

Představila jsem dětem program FPD a pravidla průběhu filozofických setkání. Společně jsme, spolu s filozofickým příběhem Nemocnice pro panenky probrali témata, jako jsou rodina, kamarádi, hračky, aj. Děti vnímají svoji rodinu jako nejpodstatnější součást svého života a dokázaly hovořit o své rodině citlivě a s láskou. Své plyšové hračky braly většinou jako nedílnou součást své rodiny. Z tohoto důvodu, je kniha svým závěrečným příběhem rozdělila na dvě skupiny, z nichž jedné skupině se konec příběhu líbil, naopak druhá polovina dětí, nechtěla respektovat takový konec příběhu, jedna dívka se dokonce rozplakala. Z toho důvodu, jsem jedno setkání věnovala dětem a jejich názorům a společně jsme hovořily, proč tomu tak bylo, jak to děti cítí, popř., jaký konec příběhu by si představovaly samy děti.

Mým cílem bylo seznámit děti v mateřské škole Větrná s programem FPD, aplikovat program a v rámci výuky vhodně tematicky sladit s třídním vzdělávacím plánem. Zároveň posoudit efektivitu metod filozofického dialogu a her se zúčastněnými dětmi.

Při mém působení v mateřské škole jsem zaznamenala, že děti postupně reflektovaly program FPD, dokázaly problém pojmenovat, vést o něm dialog a také se nad ním zamyslet a aktivně hledat odpověď na otázky

Z počátku děti hovořily jeden přes druhého a hlasitě odsuzovaly chování postav v příběhu. Postupem času, jsme dokázaly společně zvládnout to, že mluví vždy jen jeden a ostatní naslouchají, že jejich čas k vyjádření přijde ve vhodnou chvíli, např. při předání hračky (MyšLenka).

Velkým překvapením pro mne i pro třídního pedagoga bylo, že děti během krátké doby pochopily a respektovaly podmínky našich sezení v kruhu a dokázaly se plně soustředit na četbu, ale také se aktivně zapojit do společného dialogu. Víím, jak těžké je předškolní děti zaujmout a udržet jejich plnou pozornost na delší časový úsek, po dobu 10 - 15 minut.

Potěšilo a zároveň mě překvapilo to, že chlapec, který má (dle pedagogického dozoru) běžně problém s udržením pozornosti, zlobí a překřikuje ostatní děti, byl při našich společných dialogích klidný, spořádaně seděl v kruhu a stal se jedním z nejlépe argumentujících dětí.

Jiný chlapec zpočátku ostatním vnucoval svůj názor a nedokázal naslouchat druhým, na konci společného filozfování se snažil respektovat názory druhých, naslouchat názoru jednotlivce a neměl tendenci prosadit se za každou cenu.

Dívka, která svůj názor zprvu jen šeptem sdělovala své kamarádce v kruhu, ke konci našich filozofických setkání mluvila nahlas, nestyděla se vyjádřit, získala více sebevědomí. Dokázala jsem, že program FPD pomáhá dětem v utváření vlastního názoru a zvýšení zdravého sebevědomí. Také jsem pocítila velkou sílu celku. Tím mám na mysli především vzájemnou pomoc dětí ve skupině, upevňování přátelských vztahů mezi sebou, snahu si vzájemně pomáhat při vyjadřování. V rámci věkové vyspělosti mezi sebou argumentovat, souhlasit, nesouhlasit, především si však vzájemně naslouchat.

Uvědomila jsem si, že děti jsou zvědavé a vděčné publikum, ale nechtějí jen mlčet a poslouchat, baví je přemýšlet, chtějí diskutovat, vést dialog, říci svůj názor, nebo naopak nesouhlasit. Ověřila jsem si, že program FPD je vhodný pro děti předškolního věku hlavně díky svému přístupu a citlivému pojetí různých témat, od běžných věcí až po závažná témata, jako je týrání, zneužívání atd.

Děti sice nedokázaly okamžitě tvořit otázky dle textu, ale dokázaly se zamyslet nad zvoleným tématem a vzhledem ke svému věku dovedly svůj názor vyjádřit a obhájit. Samotnou mě překvapily reakce některých dětí, jejich názorová vyspělost a orientace v životních situacích. Velkou podporou pro mě byl i pozitivní přístup jak dětí samotných, tak i pedagogických pracovníků ve škole. Přítomný pedagog se našich filozofických sezení aktivně neúčastnil a i přesto, že na dětech byl viditelný posun v jejich osobním projevu, neprojevil zájem o využití metod FPD, při svém pedagogickém působení na děti v mateřské škole.

Z toho důvodu pro mě bylo velkým úspěchem to, že z mého působení převzali společné sezení s dětmi v kruhu k navození důvěrné atmosféry při ranním vítání dětí do mateřské školy.

Během filozofických dialogů bych vyzdvihla to, že děti začaly více přemýšlet nad odpovědí na otázku, tj. nereagovaly okamžitými výkřiky atd. Také jsem zaznamenala velký klad v tom, že děti dokázaly nesouhlasit s odpovědí svého spolužáka a někteří si své názory dokázaly obhájit.

Také pochopily, že filozofování není jen předání informace, ale hledání, snaha o správnou formulaci vlastního názoru, hledání souvislostí a možnost svobodného vyjádření.

Bohužel také musím přiznat, že v určeném časovém rozmezí nebylo možné věnovat se daným tématům v takové míře, jak bych si představovala a bylo mi líto, že jsme museli svoji činnost zkrátit, nebo ukončit. Také se, hlavně z počátku dialogů, často opakovalo odbíhání od zvoleného tématu, většinou tím, že děti měly potřebu vyprávět své zážitky, popsat rodinné situace, svěřit se se svým problémem či úspěchem.

Během mého působení v mateřské škole v rámci programu Filozofie pro děti jsem splnila svůj cíl, který jsem si předsevzala a zároveň jsem si s dětmi vytvořila důvěrný vztah, při kterém jsem se je snažila jako „facilitátor“, podpořit v jejich názorovém projevu, zamyšlení, vzájemném naslouchání a společném dialogu.

Z výše uvedených důvodů jsem do Mateřské školy docházela nadále a absolvovala celkem 22 filozofických setkání s dětmi, za pomoci další filozofické literatury, tj. Saša a Markétka, Blanka a Jirka. Během této doby byl u dětí znát značný posun ve vyjadřování svých myšlenek a názorů.

Na závěr našich společných setkání jsem děti chtěla seznámit s tím, jak je důležitý dotyk, zklidnění, pohlazení a vzájemná důvěra mezi lidmi. Proto jsem zvolila formu odpočinku vleže, za pomoci dotykové terapie, relaxační hudby, pomůcek (kamínky, peříčka, atd.), včetně éterických olejů na podporu koncentrace a vnímání.

V mateřské škole je dle mého názoru vhodný čas i prostor na využití programu FPD v rámci vzdělávacích plánů, protože v době, kdy děti zasednou do školních lavic, není v současné době tolik prostoru na společné filozofování z důvodu dosud stanovených učebních plánů a učebních osnov. Děti musí převážně poslouchat výklad pedagoga a přispět svým názorem pouze tehdy, jsou-li pedagogem vyzvány. Využití programu FPD je

tedy v současné době ve školním vzdělávání více využíváno spíše v zařízeních, jako je školní družina nebo ve školních či mimoškolních volnočasových zařízeních.

Dle mého osobního názoru by bylo vhodné program FPD (P4C) v blízké budoucnosti zpracovat do vzdělávacích dokumentů MŠMT, včetně rámcových vzdělávacích programů pro všechny stupně vzdělávání, především z důvodu snahy o logické propojení vyučovacích předmětů, které je již v současné době v některých školních zařízeních v ČR realizováno, nebo připravováno.

V zahraničí se programem FPD a jeho aktivním využití ve výuce na školách zabývá norská pedagožka, docentka Beate Børresen, která se zaměřuje na rozvoj filozofického myšlení ve školní výuce a věnuje se vzděláváním učitelů. Od roku 2000, kdy společně pořádali kurzy filozofie pro učitele v Oslu, spolupracuje se švédským středoškolským učitelem, docentem Bo Malmhøsterem. V letech 2005–2007 společně rovněž vedli projekt norského ministerstva školství, kdy v rámci vzdělávacích reforem v praxi ověřovali zavádění výuky filozofie (rozvoj filozofického myšlení) do norských základních škol. Je autorkou i spoluautorkou několika knih a řady odborných statí.⁵³ Své zkušenosti, z výuky a z filozofování s dětmi a studenty, předávají ve vydané literatuře, ale i na přednáškách, které se konají také v ČR, mimo jiné i na akademické půdě TF JU.

Jsem moc ráda za nabytou zkušenost s programem FPD a do budoucna bych ráda získala ještě více praktických zkušeností s filozofováním v dětském kolektivu. FPD si svou koncepcí zaslouží, aby se dostala do podvědomí více pedagogických pracovníků a pomohla v jejich činnosti s dětmi, a to nejen předškolního věku.

⁵³ Beate Børresen a Bo Malmhøster na Teologické fakultě. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta* [online].

Literatura

- BAUMAN P. *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo?* Vyd. 1 Editor Petr Bauman. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013, ISBN 978-80-7394-432-2.
- BAUMANN P., *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí. Teorie a metodika. Aktivity pro rozvoj myšlení.* Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013, ISBN 978-80-7394-412-4.
- KREJČÍŘOVÁ D. LANGMEIER J., *Vývojová psychologie.* Vyd. Grada Publishing. Praha, 1998, ISBN 80-7169-195-X.
- PIAGET J., INHELDEROVÁ B., *Psychologie dítěte,* Vyd. 5 Praha, 2010, ISBN 978-80-7367-798-5.
- SASEVILLE M., GAGNOM M., *Pozorujeme filozofování s dětmi,* České Budějovice. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta. Centrum filozofie pro děti, 2011, ISBN 978-80-7394.
- STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie. 7. Vydří: Karmelitánské,* 2000. ISBN 80-7192-500-2.
- SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti: v předškolním vzdělávání.* Praha: Dr. Josef Raabe, 2007. ISBN 80-86307-39-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, 467 s. ISBN 978-802-4618-326.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie.* Vyd. 1. Praha, Karolinum, 2005, ISBN 978-802-4609-560.
- VLASÁKOVÁ J., *Možnosti využití filozofie k naplňování cílů průřezových témat na 1. stupni ZŠ,* 2012, Diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie, Vedoucí práce PhDr. Marta Franclová.
- ZOLLER, Eva., *Učíme děti ptát se a přemýšlet.* Překlad Stanislava Jindrová. Vyd. 1. Praha, Portál, 2012, ISBN 978-80-262-0096-3.

Internetové zdroje

- Beate Boressen a Bo Malmhøster na Teologické fakultě. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta* [online]. [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: <http://www.tf.jcu.cz/o-fakulte/kalendar-akci-cs/beate-boressen-a-bo-malmhøster-na-teologicke-fakulte>
- Co je Filozofie pro děti. *Filozofie pro děti: v centru pozornosti ... myšLenka* [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.p4c.cz/index.php?s=o-projektu>
- Co je to filosofie? Počátky filosofie. *VysokeSkoly.cz* [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.vysokeskoly.cz/clanek/co-je-to-filosofie-pocatky-filosofie>
- Filozofie pro děti. *Varianty* [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <https://www.varianty.cz/projekty/80-filozofie-pro-deti>
- Filozofie pro děti: Centrum filozofie pro děti. *Projekt "Filozofie pro děti" při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.*[online]. 2017 [cit. 2017.10.06]. Dostupné z: <http://www.p4c.cz/index.php?s=o-projektu>
- MACKŮ, R. *Filozofování s dětmi jako způsob jako způsob výchovy zážitkem ve volném čase* [online]. České Budějovice, 2008 [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: https://theses.cz/id/4k1x7g/downloadPraceContent_adipIdno_12698. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PaedDr. Petr Bauman.
- Niccoló Paganini citáty. *Citáty slavných osobností* [online]. [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: <https://citaty.net/autori/niccolo-paganini/>
- O nás. *Mateřská škola Větrná* [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.msvetrna.cz/o-nas/>
- Oscar Brenifier. *Institut de pratiques philosophiques* [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.pratiques-philosophiques.fr/en/welcome/?lang=en>
- Příběhy a metodické příručky. *Filozofie pro děti: v centru pozornosti ... myšLenka* [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.p4c.cz/index.php?s=knihovna&f=pribehy&aid=304>
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání od 1. ledna 2018. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1-1>
- RVP pro předškolní vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

Příloha

Mateřská škola Větrná 24, České Budějovice

Školní vzdělávací program:

„Co projde smysly, zůstane v mysli“

Třídní vzdělávací plán „U Hvězdiček“

Název TVP:

*„Ať jsi kluk či holčička,
vždycky budeš hvězdička“*

Vypracovaly:

Irena Michňová

Bc. Jana Kazdová

Seznam integrovaných bloků:

<u>Vítr – Větrov – Větrná „Odkud mě sem vítr přivál“</u>	3
<i><u>Září</u></i>	3
<i><u>Říjen</u></i>	4
<u>List – Lístek – Listopad – Listonoš</u>	6
<i><u>Listopad</u></i>	6
<i><u>Prosinec</u></i>	7
<u>Severní vítr</u>	10
<i><u>Leden</u></i>	10
<i><u>Únor</u></i>	12
<u>Co nového k nám vítr přifoukal?</u>	14
<i><u>Březen</u></i>	14
<i><u>Duben</u></i>	15
<u>Jižní vítr</u>	17
<i><u>Květen</u></i>	17
<i><u>Červen</u></i>	19

Jižní vítr

Květen

Téma

Rodina

Maminky mají svátek (besídka)

Cesta do vesmíru

Stromy na jaře

Svátek dětí

Charakteristika integrovaného bloku

Záměry

- Vyprávění o našich nejbližších, snažíme se pojmenovat členy rodiny i širší, vysvětlíme si pojem domov
- Seznámení se s rodinnými vztahy (vytvoření rodokmenu)
- Rozvoj slovní zásoby, povídáním o rodině, charakteristika jednoho člena rodiny (kdo je mým vzorem)
- Nacvičení pásma na besídku ke Dni matek
- Oslava svátků - Den matek, Den rodin, Svátek dětí
- Osvojíme si praktické dovednosti, v některých se zdokonalíme
- Vytváření si prosociálních postojů a uvědomění si chování k ostatním lidem, mravní chování, morální hodnoty
- Pozorování přírody, příroda bude motivem pro různé výtvarné techniky a činnosti, které s ní souvisí
- Seznamujeme se s vesmírem

Vzdělávací cíle

- Rozvíjet pěkné vztahy v rodině, mezi dětmi, k rodnému místu
- Posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem (v rodině, v mateřské škole)
- Rozvíjet komunikativní dovednosti verbální i neverbální, vytvářet povědomí o sounáležitosti s rodinou, orientovat se v základních členech rodiny; vědět, kam patřím, orientovat se ve svém místě bydliště a domově
- Rozvíjet pěvecké, dramatické a recitační dovednosti dětí
- Vyjadřovat se pomocí hudebně a hudebně pohybových činností, rozvoj pohybových činností
- Rozvoj slovní zásoby, vytváření rýmů, hádanky
- Posilování citových vztahů k rodině (Den matek)
- Rozvoj pozitivních citů k sobě (zdravé sebevědomí, sebedůvěra)
- Osvojit si poznatky o sounáležitosti s ostatním světem (MDD)
- Rozvoj a kultivace estetického vnímání, cítění a prožívání
- Rozvoj schopností a dovedností vyjádřit své pocity, prožitky

- Vytváření základů pro práci s informacemi

Vzdělávací nabídka

- Povídání o rodině a jejich vztazích + kamarádi
- Jak je to v rodině – proč a jak musíte pomáhat v domácnosti, vztahy dětí k rodičům a prarodičům, k mladším a starším sourozencům
- Výroba dárku pro maminku
- Hudebně a hudebně pohybové hry a činnosti
- Soutěže na Svátek dětí, chápat rovnost všech lidí i dětí bez rozdílu barvy pleti
- Grafomotorická cvičení
- Vyjádřit vlastní zážitek kresbou s malbou
- Artikulační, řečové, sluchové a rytmické hry; hry se slovy, slovní hádanky
- Činnosti zaměřené na vytváření pojmů a osvojování poznatků (vysvětlování, objasňování, odpovědi na otázky, práce s knihou, s obrazovým materiálem)
- Aktivity zaměřené k získávání orientace ve městě (návštěva Planetária)

Očekávané výstupy

- Pochopit, že každý má ve společenství (v rodině, ve třídě) svou roli, podle které je třeba se chovat
- Ovládat koordinaci ruky a oka, zvládat jemnou motoriku (zacházet s grafickým a výtvarným materiálem; např. barvami, nůžkami, papírem, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji)
- Správně vyslovovat, ovládat dech, tempo i intonaci řeči
- Učit se zpaměti krátké texty (reprodukovat říkanky, písničky, zvládnout jednoduchou dramatickou úlohu)
- Zachycovat a vyjadřovat své prožitky
- Vyvíjet volní úsilí; soustředit se na činnost a její dokončení
- Vnímat, že je zajímavé dozvídat se nové věci, využívat zkušenosti k učení
- Vnímat naučné podněty, pozorně poslouchat, sledovat se zájmem vzdělávací nabídku a hodnotit svoje zážitky
- Chápat prostorové pojmy (vpravo, vlevo, dole, nahoře, uprostřed, za, pod, nad, u, vedle, mezi apod.); elementární časové pojmy (teď, dnes, včera, zítra, ráno, večer); orientovat se v prostoru i v rovině; částečně se orientovat v čase
- Vnímat, že svět má svůj řád, že je rozmanitý a pozoruhodný, nekonečně pestrý a různorodý – jak svět přírody, tak i svět lidí (mít elementární povědomí o existenci různých národů a kultur, o planetě Zemi, vesmíru)

Rizika

- Příliš racionální, hotový a uzavřený výklad světa
- Nedostatečná motivace dětí k jejich sebevyjádření a sebeuplatnění
- Zvýhodňování a znevýhodňování některých dětí ve skupině

Abstrakt:

HOŘEJŠÍ, J., *Filozofie pro děti v MŠ Větrná*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce. Daniel D. Novotný.

Klíčová slova: filozofie, filozofie pro děti, dítě předškolního věku, mateřská škola

V této práci reflektuji zkušenost s programem Filozofie pro děti v MŠ Větrná, kterou jsem získala v období květen až červen 2017. Program, jsem připravila v souladu s třídním vzdělávacím program s použitím knihy A. M. Sharp Nemocnice pro panenky a metodické příručky Co znamená můj svět. Práce je rozdělena na dvě části. V první části se věnuji filozofii, filozofii pro děti a vývoji dětí ve věku 5 – 7 let po stránce emoční, psychické a tělesné. Také zde představuji úkoly, specifika a cíle předškolního vzdělávání. V druhé části práce se věnuji představení vybrané mateřské školy, přípravě a realizaci programu FPD, včetně závěrečného zhodnocení aplikace programu na děti předškolního věku.

Abstract:

Applying the FPD program on preschool children in Větrná kindergarten in compliance with the class educational plan.

Keywords: philosophy, philosophy for children, preschool children, kindergarten.

This thesis presents my reflections on the experience with the Filosofie pro děti v MŠ Větrná (philosophy for children in Větrná kindergarten) programme, which I attended in the period May to June 2017. The programme was compiled in accordance with the classroom educational programme using the book *Nemocnice pro panenky* by A. M. Sharp and the book on methodology *Co znamená můj svět*. The thesis is divided into two parts. The first part is devoted to philosophy, philosophy for children and to the development of children aged between 5 and 7 years focusing on the emotional, mental and physical development. The first part also considers the tasks, specifics and aims of preschool education. The second part is devoted to the introduction of the selected kindergarten, the preparation and implementation of the FPD programme including the final assessment of the programme application to preschool children.